

ÝAŞLARYŇ

YLMY WE TEHNIKASY

4
2023

P. Çaryýew

DURNUKLY ULAG ULGAMY SÖWDA-YKDYSADY GATNAŞYKLARYŇ ÖSÜŞINIŇ ESASY DAÝANJYDYR

Türkmenistanyň Prezidenti XXI asyryň täze taryhy şertlerinde dünýäniň bitewiliginden ugur alýan öndengörüjilikli syýasaty amala aşyrmak bilen, dünýäniň ýurtlarynyň özara sazlaşykly ösüşine ýardam edýän üstaşyr ulag infrastrukturasy emele getirmäge gönükdirilen halkara başlangyçlary öňe sürýär hem-de şol başlangyçlaryň gaýragoýulmazdan durmuşa geçirilmegine uly ähmiýet berýär [1].

Häzirki döwürde “Bitarap Türkmenistanyň daşary syýasat ugrunyň 2022–2028-nji ýyllar üçin Konsepsiýasynyň” şeýle-de “Türkmenistanyň Prezidentiniň ulag diplomatiýasyny ösdürmegiň 2022–2025-nji ýyllar üçin Maksatnamasynyň” esasy ugurlarynyň biri hem Halkara guramalaryň çäklerinde sebitde iri ulag-üstaşyr taslamalaryny öňe sürmektir.

Halkara ulag maslahatlary:

Gahryman Arkadagymyzyň halkara başlangyçlary netijesinde, 2012-nji ýylyň maý aýynda Aşgabatda “Orta Aziýada we Hazar deňziniň sebitinde ulag hem-de üstaşyr gatnawlaryň ösüşiniň geljegi”, 2014-nji ýylyň sentýabr aýynda Aşgabatda “Halkara hyzmatdaşlygyny we durnukly ösüşi üpjün etmekde ulag-üstaşyr geçelgeleriniň tutýan orny”, 2016-njy ýylyň noýabr aýynda Aşgabatda “Durnukly ulag ulgamy boýunça birinji Ählumumy maslahaty”, 2017-nji ýylyň maý aýynda Awaza milli syýahatçylyk zolagynda “Ýewraziýa yklymynda üstaşyr-ulag hyzmatdaşlygyny köpugurlaýyn ösdürmek meselesine bagyşlanan Ulag we logistika”, 2018-nji ýylyň maý aýynda Awaza milli syýahatçylyk zolagynda “Beýik ýüpek ýoly – täze ösüşlere tarap”, 2018-nji ýylyň noýabr aýynda Awaza milli syýahatçylyk zolagynda “Ulag we üstaşyr hyzmatdaşlygy hakynda ylalaşyga (Lapis Lazuli) gatnaşygy ýurtlaryň ulag ministrleriniň halkara maslahaty”, Arkadagly Gahryman Serdarymyzyň başlangyçlary esasynda, 2022-nji ýylyň awgust aýynda Awaza milli syýahatçylyk zolagynda “Deňize çykalgasy bolmadyk ösüp barýan döwletleriň ulag ministrleriniň derejesindäki”, “Durnukly ulag: durnukly ösüşe goşant” atly halkara maslahatlarynyň we forumlarynyň netijeleri boýunça Jemleýji resminamalaryň birnäçesi kabul edildi [2].

Türkmenistanyň ulag babatynda öňe süren başlangyçlary:

Türkmenistanyň başlangyçlary esasynda Birleşen Milletler Guramasynyň Baş Assambleýasynyň mejlislerinde ýedi sany Kararname kabul edildi. Olaryň mysalynda, 2014-nji ýylyň 19-njy dekabrynda “Durnukly ösüş üçin halkara hyzmatdaşlygyny üpjün etmekde ulag-üstaşyr geçelgeleriniň orny”, 2015-nji ýylyň 22-nji dekabrynda “Durnukly köpugurly ulag-üstaşyr geçelgeleriniň döredilmegine ýardam bermek maksady bilen, ulaglaryň ähli

görnüşleriniň arasynda hemmetaraplaýyn hyzmatdaşlygyň üpjün edilmegi ugrunda”, 2017-nji ýylyň 20-nji dekabrynda “Durnukly ösüş maksatlaryny amala aşyrmak bilen baglylykda ulaglaryň ähli görnüşleriniň arabaglanyşygyny berkitmek”, 2021-nji ýylyň 29-njy iýulynda “Koronawirus keseliniň (COVID-19) pandemiýasy we ondan soňky döwürde durnukly ösüş üçin üznüksiz we ygtybarly halkara ýük daşamalary üpjün etmek maksady bilen, ulagyň ähli görnüşleriniň arabaglanyşygyny berkitmek”, 2022-nji ýylyň 15-nji martynda “Durnukly ösüş gazanmak üçin köpçülikleýin welosiped sürmegi jemgyýetçilik ulag ulgamlaryna girizmek”, 2023-nji ýylyň 16-njy maýda “Bütindünýä durnukly ulag günü”, 2023-nji ýylyň 19-njy dekabrynda “Durnukly ösüş maksatlaryna ýetmek üçin ulaglaryň ähli görnüşleriniň arasyndaky arabaglanyşyklary berkitmek” atly Kararnamalaryň zygiderli kabul edilmegi Gahryman Arkadagymyzyň durnukly ulag babatda öňe süren strategik başlangyçlarynyň hormatly Prezidentimiz Serdar Berdimuhamedowyň baştutanlygynda zygiderli durmuşa geçirilýändigini ýurdumyzyň daşary syýasatdaky nobatdaky üstünligidir [3].

Demirgazyk-Günorta transmilli demir ýolunyň mümkinçilikleri:

Türkmenistan iki yklymyň amatly çatrygynda ýerleşýän döwlet bolup, ulagyň ähli görnüşlerini ösdürmegiň uly mümkinçilikleri bar. Şolaryň hatarynda Gazagystan–Türkmenistan–Eýran häzirki zaman demir ýoly, Türkmenistanyň çägi arkaly Ýewropa ýurtlary üçin Baltika deňzindäki portlardan Pars aýlagynyň, Ýakyn we Orta Gündogaryň haryt hem-de çig mal bazarlaryna, Hindi ummanynyň kenaryndaky döwletlere göni çykalgany açdy. Bu demir ýol indi diňe bir taslama gatnaşygy ýurtlaryň arasynda däl, eýsem, Hytaý Halk Respublikasynyň, Russiýa Federasiýasy, Hindistan Respublikasynyň, Türkiýe Respublikasynyň üsti bilen hem zygiderli harytlary üstaşyr amala aşyrmaga mümkinçilikleri açdy. Olaryň hatarynda, Hytaý Halk Respublikasy Pars aýlygyna çykarýan ýüklerini 2016-njy ýyldan başlap häzirki wagta çenli, “Hytaý–Gazagystan–Türkmenistan–Eýran” ugry boýunça dowamly oty ýük gatnawy amala aşyrylýar. Bu demir ýolunyň umumy uzynlygy 10 müň kilometra golaý bolup, ony geçmek üçin gerek bolan wagt iki hepdä golaý boldy. Bu demir ýoluny ortaça alanynda deňiz ýolyndan iki esse tiz geçmäge mümkinçilik berýär. Mysal üçin, Hytaý Halk Respublikasynyň Şanhaý deňiz portyndan Pars aýlagynda ýerleşýän Eýran Yslam Respublikasynyň Bender-Abbas portuna çenli ugradylan ýükleri getirmeklik üçin bir aýdan gowrak wagt sarp etmeli bolýar [4].

Häzirki wagtda bu demir ýol taslamasynyň ýene-de bir ugry hem, 2022-nji ýylyň iýul aýyndan başlap häzirki wagta çenli, Demirgazyk-Günorta geçelgesiniň gündogar şahasy arkaly “Russiýa–Gazagystan–Türkmenistan–Eýran–Hindistan” halkara demir ýolunyň üsti bilen soňra deňiz gatnawy arkaly Hindistanyň Mumbaý şäherindäki Nawa Şewa portuna konteýner otlularyny daşalyp başlanandygyny bellemek gerek. Bu ýoluň umumy uzaklygy 8 müň kilometrden gowrak bolup durýar. Şol ulag geçelgesi arkaly yzyna ýükler ilkinji gezek, 2022-nji ýylyň awgust aýynda “Hindistan–Eýran–Türkmenistan–Gazagystan–Russiýa” ugry boýunça üstaşyr ýükler amala aşyryldy.

Häzirki döwürde Demirgazyk-Günorta ulag geçelgesiniň üsti bilen Ýewropa döwletlerine üstaşyr ýükleri geçirmäge mümkinçilikler bar. Munuň aýdyň mysaly hökmünde, 2022-nji ýylyň iýun aýynda “Gazagystan–Türkmenistan–Eýran–Türkiýe” ugry boýunça ilkinji synag ýük otlusy üstünlikli amala aşyryldy. Bu oty 6 müň 300 kilometrden gowrak aralygy geçmek üçin gerek bolan wagt ortaça iki hepdä golaý boldy. Şonuň netijesinde Türkmenistan häzirki wagtda “Gazagystan–Türkmenistan–Eýran” halkara demir ýol ulag geçelgesiniň ägirt

mümkinçiliklerinden dünýä döwletlerine peýdalanmak maksady bilen halkara başlangyçlary öňe sürýär.

Orta Aziýa – Ýakyn Gündogar ulag geçelgesi:

Türkmenistan häzir Orta we Ýakyn Gündogaryň ýurtlary, şol sanda Pars aýlagynyň ýurtlary bilen hyzmatdaşlygyň täze mümkinçiliklerini öwrenýär. Pars aýlagynyň geosyýasy, geoykdysady ähmiýetini hasaba alnanda, Gahryman Arkadagymyzyň başlangyjy bilen öňe sürülen Orta Aziýa – Ýakyn Gündogar (Özbeqistan–Türkmenistan–Eýran–Oman) ulag geçelgesiniň taslamasy örän ähmiýetlidir. Oňa birnäçe goňşy döwletler gyzyklanma bildirdi hem-de netijede, 2011-nji ýylyň 25-nji aprelinde Aşgabatda hökümetara Ylalaşyga gol çekildi. Bu ulag geçelgesi Merkezi Aziýa, Eýran we Pars aýlagynyň ýurtlary, arap dünýäsiniň döwletleri bilen gatnaşyklary ýygjamlaşdyrmaga ýardam berer. Ol Ýakyn Gündogara göni çykmak üçin mümkinçilikleri açýar. Häzirki wagtda Ylalaşyga Gazagystan, Katar we Hindistan goşuldy. Geljekde Päkistanyň bu taslama goşulmagyna garaşylýar [5].

2023-nji ýylyň 4-nji noýabrynda Özbeqistan Respublikasynyň Daşkent şäherinde Ykdysady Hyzmatdaşlyk Guramasynyň ulag ministrleriniň 12-nji mejlisinde “Özbeqistan–Türkmenistan–Eýran–Türkiýe” ugry boýunça Aziýa bilen Ýewropanyň arasyndaky Halkara multimodal geçelgesiniň Teswirnamasyna gol çekildi. Resminama laýyklykda geljekde taslama gatnaşygy döwletler demir ýollary bilen amatly nyrlarynyň esasynda haryt daşamak üçin şertleriň döredilmegini, ýükleri daşamaga gatnaşýan ýurtlaryň ulag aragatnaşygyny ýokarlandyrmakda mümkinçilik dörediler.

Hazar geçelgesi Aziýanyň we Ýewropanyň bazarlarynyň arsynda iň gysga hem-de bäsdeşlige ukyply söwda ýoludyr:

Hazar ugry boýunça Türkmenistan Ýewropa bazarlaryna çykmak arkaly Merkezi Aziýa we Hazar ýakasy sebitinde ulag-logistika ugurlaryny döretmek boýunça birnäçe möhüm başlangyçlary öňe sürýär. Hazar kontinental ýollaryň çatrygynda ýerleşýär. Birek-birekden uzakda ýerleşmedik Hazarýaka ýurtlaryň çägi gündogar tarapda Günorta Aziýa we Aziýa – Ýuwaş umman sebitine, günbatar tarapda Gara we Ortaýer deňizlerine, günorta tarapda Eýranyň üsti bilen Ýakyn we Orta Gündogara, Russiýanyň üsti bilen hem-de soňra demirgazyk ugurda Baltika deňziniň kenar ýakasyna göni çykmak ýoluna eýedir. Ýeri gelende bellesek 2022-nji ýylyň 29-njy iýunynda Aşgabatda geçirilen altynjy Hazar sammitinde hormatly Prezidentimiz Serdar Berdimuhamedow “Gündogar-Günbatar hem-de Demirgazyk-Günorta ugurlary boýunça Ýewraziýada üstaşyr ulag akymalarynyň baglanyşdyryjy merkezi hökmünde Hazar deňzini “Mümkinçilikleriň deňzi” diýip atlandyrmagy hakykatdan daşda däl diýip hasaplaýaryn” diýip belläp geçdi. Şu nukdaýnazardan Hazar geçelgesi Aziýanyň we Ýewropanyň bazarlarynyň arsynda iň gysga hem-de bäsdeşlige ukyply söwda ýoly bilen baglanyşykly mümkinçilikleri ulydyr. Demir ýol ýa-da awtoulag ulgamy bilen deňeşdirilende, deňiz ýoly arkaly ýük daşamagyň arzandygyna garamazdan, Hazarýaka geçelgesiniň üstünden geçýän demir ýol arkaly Ýewropadan Hytaýa we yzyna harytlary daşamagyň deňiz ulgamy bilen deňeşdirilende, has çalt amala aşyrylýandygy bellenilip geçildi. Mysal üçin, Blumberg agentliginiň maglumatlaryna görä, konteýnerli gämi Hytaýdan Ýewropa ýetirmek üçin 40 gün gerek bolsa, konteýnerli Merkezi Aziýa – Hazar deňzi – Günorta Kawkaz ugry boýunça ýetirmek üçin 15 güne golaý wagtda gerek bolýar. Häzirki wagtda şol mümkinçilikleri Aziýa – Ýuwaş umman sebitinden Merkezi Aziýa we Kawkazyň üsti bilen Ýewropa çykýan “Hytaý–

Gyrgyzystan–Özbekistan–Türkmenistan–Azerbaýjan–Gruziýa–Türkiýe–Ýewropa” multimodal ulag geçelgesine gatnaşýan döwletleri üçin ýoluň gysgalmagy bolsa ýük akymalaryny ep-esli tizleşdirmäge we haryt öndürijilerden sarp ediş bazaryna çenli wagt aralygyny gysgaltmaga mümkinçilik berýär. Taslamanyň çäklerinde, 2021-nji ýylyň maý aýynda Türkiýäniň Izmir şäherinden Gyrgyzystanyň Oş şäherine konteýnerler üstaşyr ýükler geçirildi. Geljekde operatorlar Hytaýyň Kaşgar şäherinden Stambula çenli ýükleri 18 günde eltip bermegi maksat edinýärler. Bu taslamanyň çäklerinde 2022-nji ýylyň dekabry aýynda bolsa, “Özbekistan–Türkmenistan–Azerbaýjan–Gruziýa–Bolgariýa” ugry boýunça ýükler üstaşyr geçirilendigi bellemek gerek. 2023-nji ýylyň noýabr aýynda bolsa, Aşgabatda “Aziýa – Ýuwaş ummany ýurtlary – Hytaý–Gyrgyzystan–Özbekistan–Türkmenistan–Azerbaýjan–Gruziýa–Türkiýe–Ýewropa” (CASCA+) halkara multimodal ulag-üstaşyr ugry boýunça agza ýurtlaryň Demir ýol edaralarynyň ýolbaşçylarynyň duşuşygy geçirilendigini bellemek gerek. Şeýle-de Hazar deňziniň üsti bilen, Orta Gündogary Ýewropa bilen baglanyşdyrýan “Owganystan–Türkmenistan–Azerbaýjan–Gruziýa–Türkiýe”, Hazar deňzi – Gara deňzi halkara ulag ugry boýunça “Türkmenistan–Azerbaýjan–Gruziýa–Rumyniýa” halkara multimodal ulag-üstaşyr geçelgeleri dünýäniň birnäçe döwletlere göni çykalgany açýar. Netijede ýolyň gysgalmagy bolsa daşary ýurt sarp edijileri üçin önümleriň bahasynyň aşak düşmegini şertlendirer. Munuň özi iri söwda kärhanalarynyň sebitde önüm öndürijiler bilen hyzmatdaşlygyny işjeňleşdirer. Ýeri gelende bellesek, 2023-nji ýylyň 14-nji noýabrynda Türkmenistan 1988-nji ýylyň sentýabrynda Baku şäherinde kabul edilen Ýewropa–Kawkaz–Aziýa Halkara ulag geçelgesini ösdürmek hakynda esasy köptaraplaýyn Ylalaşyga goşuldy. Resminamanyň maksady Ýewropa sebitinde, Gara deňizde, Kawkazda, Hazar deňzinde hem-de Aziýada ykdysady gatnaşyklary, söwda we ulag aragatnaşygyny ösdürmekden, şeýle hem harytlaryň halkara gatnawyny öňe sürmek hem-de ýenilleşdirmek, hereketleriň howpsuzlygyny üpjün etmek, ulag syýasatyny sazlaşdyrmak we ulagyň dürli görnüşleriniň arasynda bäsdeşlik üçin deň şertleri döretmekden ybarat bolup durýar.

Şeýlelikde, Türkmenistan dünýäniň dürli yklymlaryna ýakyn, ösen ykdysady merkezleriň aralygynda ýerleşmek bilen, ýurdumyzda ulag daşary söwda gatnaşyklarynyň ähli görnüşlerini ösdürmäge uly mümkinçilikler bar. Şol mümkinçilikler Gahryman Arkadagymyzyň hormatly Prezidentimiziň yzygiderli tagallalary netijesinde durnukly ulag ulgamynda söwda-ykdysady gatnaşyklary ösdürmäge giň ýollary açýar.

Türkmenistanyň Daşary işler ministrliginiň
Halkara gatnaşyklary instituty

Kabul edilen wagty:
2023-nji ýylyň
4-nji fewraly

EDEBIÝAT

1. *Gurbanguly Berdimuhamedow*. Türkmenistanyň durmuş-ykdysady ösüşiniň döwlet kadalaşdyrylyşy, I we II tomlary. – A.: TDNG, 2010.
2. *Gurbanguly Berdimuhamedow*. Türkmenistan – Beýik ýüpek ýolunyň ýüregi. I we II tomlary. – A.: TDNG, 2017–2018.
3. *Gurbanguly Berdimuhamedow*. Türkmenistan durnukly ösüşiň maksatlaryna ýetmegiň ýolunda. – A.: TDNG, 2018.
4. “Türkmenistanyň daşary syýasaty we diplomatiýasy” žurnaly, 2014-nji ýylyň № 4.
5. “Türkmenistanyň daşary syýasaty we diplomatiýasy” žurnaly, 2016-njy ýylyň № 4.

P. Charyev

SUSTAINABLE TRANSPORT SECTOR IS KEY TO TRADE AND ECONOMIC DEVELOPMENT

Turkmenistan is a state at the crossroads of two continents and has great potential for developing international economic relations between all modes of transport. In order to make full use of these opportunities, the Program of Development of Foreign Economic Activity of Turkmenistan for 2020–2025 has been approved. One of the key areas of the program is the development of transport diplomacy in our foreign economic policy.

On March 4, 2019, a meeting of the Ministers of Foreign Affairs of Turkmenistan, the Republic of Azerbaijan, Georgia and Romania was held in Bucharest, Romania on the project of creating international transport corridors between the Caspian Sea and the Black Sea. The agenda of the meeting included the issues of increasing the cargo transported through the ports of Turkmenbashi, Baku, Poti, Batumi and Constance. The possibilities of using digital technology and facilitating the exchange of information were discussed in order to improve the quality of transport services. It was proposed to continue talks in this area in the future, in particular to create a working group at the expert level to study technical issues. It was also proposed to prepare a draft document on the establishment of a Coordinating Committee for the development of transport corridors using seaports. Following the meeting, the Bucharest Declaration was adopted. In the future, within the framework of cooperation between seaports, high-quality products produced in our country will be exported from Asia to Europe, from Europe to Asia through the Sea Gate.

As we see, Turkmenistan is implementing large-scale projects related to the development of all modes of transport. As a result of the consistent efforts of our esteemed President, the intensification of international cooperation in the transport sector of our country is the cornerstone of economic development.

П. Чарыев

УСТОЙЧИВАЯ ТРАНСПОРТНАЯ СИСТЕМА – ОСНОВА РАЗВИТИЯ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

Туркменистан, расположенный на благоприятном перекрестке двух континентов, обладает значительными возможностями для развития всех видов транспорта. В настоящее время одним из основных направлений «Концепции внешнеполитического курса нейтрального Туркменистана на 2022–2028 годы», а также «Программы развития транспортной дипломатии Президента Туркменистана на 2022–2025 годы» является реализация крупных транспортно-транзитных проектов в рамках государств-членов Содружества Независимых Государств и Организации экономического сотрудничества.

В настоящее время страны Содружества активно участвуют в создании устойчивых транзитных транспортных коридоров по маршрутам Север-Юг и Восток-Запад. В связи со значительным увеличением объемов грузовых и пассажирских перевозок данный вектор сотрудничества сегодня является одним из направлений, имеющих особую актуальность. С учетом этого реализуется ряд проектов с участием стран СНГ. Ярким примером тому является современная железная дорога Казахстан–Туркменистан–Иран, открывшая через территорию Туркменистана прямой выход для стран Европы из портов Балтийского моря на товарные и сырьевые рынки Персидского залива, Ближнего и Среднего Востока, к странам побережья Индийского океана. Эта железная дорога открыла возможности для регулярных транзитных товароперевозок не только между странами СНГ, но и посредством ряда стран, таких как Китайская Народная Республика, Республика Индия и Турецкая Республика.

По линии Каспия Туркменистан выдвигает ряд важных инициатив в целях создания транспортно-логистических маршрутов в Центральной Азии и Прикаспийском регионе путем вывода стран Содружества на европейское направление. Через территории прикаспийских государств, существует прекрасная возможность прямого выхода на востоке – в Южную Азию и Азиатско-Тихоокеанский регион, на западе – к Черному и Средиземному морям, на юге – через Иран на Ближний и Средний Восток, через Россию и затем на севере – к побережью Балтийского моря. Каспийский коридор обладает значительным потенциалом, поскольку является кратчайшим и наиболее конкурентоспособным торговым маршрутом между рынками Азии и Европы.